

CRNA GORA
SKUPŠTINA
Odbor za ljudska prava i slobode
Broj: 00-
Podgorica, 18. oktobar 2016. godine

INFORMACIJA
sa Konferencije „Pristup pravdi osoba s invaliditetom-
Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“,
održane 14. oktobra 2016. godine u Podgorici

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore organizovalo je Konferenciju „Pristup pravdi osoba s invaliditetom- Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“ u sklopu projekta „Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“, podržanog od strane Evropske komisije, kroz projekat „Triple A for citizens“. Konferencija je održana 14. oktobra 2016. godine u PR Centru u Podgorici.

U ime Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode Konferenciju su ispratili saradnice u Odboru Sonja Jokić i Vanja Čabarkapa.

U uvodnom dijelu Konferencije govorili su: Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, Vesna Medenica, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore, Aivo Orav, šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i dr Suad Numanović, ministar za ljudska i manjinska prava.

Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore je istakla da je neophodno da ljudska prava budu garantovana svima po principu nediskriminacije kako bi pristup pravdi bio zagarantovan i omogućen u praksi. Međutim, uprkos međunarodnim propisima i principima ljudskih prava koji se odnose na ljudsko dostojanstvo, jednakost, nediskriminaciju, poštovanje različitosti, samostalnost, učestvovanje i pristupačnost, osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori nijesu jednake pred zakonom. Tako se ova lica u mnogim oblastima suočavaju sa diskriminacijom kako u propisima, tako i u praksi. Naglasila je da nasuprot garanciji iz Ustava da se jemči posebna zaštita lica sa invaliditetom, čak ni pravo na život nije garantovano, na način što je abortus samo u ovom slučaju i u slučaju ugroženosti života majke dozvoljen sve do 32 sedmice trudnoće, zbog pretpostavke da osoba koja će se roditi s invaliditetom neće imati zadovoljavajući kvalitet života, koji u ovom slučaju procjenjuju medicinski stručnjaci.

Sa druge strane, posebno zabrinjava institut poslovne sposobnosti zbog kojeg osobe s intelektualnim oštećenjima ili mentalnim oboljenjima gube pravni subjektivitet i osnovna ljudska prava, pa tako i pravo glasa. Iako Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom propisuje obavezu država da osiguraju podršku u cilju ostvarivanja poslovne sposobnosti i reviziju rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti, ovi instituti nijesu prenešeni u nacionalno zakonodavstvo.

Osim ograničenja prava glasa zbog oduzimanja poslovne sposobnosti, isto je ograničeno i licima sa fizičkim invaliditetom koja često zbog nepristupačnosti biračkih mjesta ne mogu da samostalno i nesmetano glasaju. Zbog normi Zakona o izboru odbornika i poslanika kojima je definisano više moralno načelo nego obaveza da se vodi računa o pristupačnosti biračkih mjesta, UMHCG je prije dvije i po godine podnijelo inicijativu Ustavnom sudu za ocjenu ustavnosti te norme, ali još uvijek nemaju nikakav odgovor.

Ohrabruje činjenica da Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći kao jednu od prioritarnih kategorija prepoznaje osobe sa invaliditetom. Međutim, osim zakonskih mogućnosti, mora se raditi na informisanju, osnaživanju i povjerenju u pravosudni sistem kada je ova kategorija građana u pitanju. Po podacima kojima raspolaže UMHCG osobe sa invaliditetom se više obraćaju nevladinim organizacijama nego sudovima. Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore se, u okviru besplatnog pravnog savjetovišta, od početka godine obratilo 96 osoba s invaliditetom koje nijesu njihovi članovi, niti korisnici usluga. Pokrenuli su 16 prvostepenih ili drugostepenih upravnih postupaka i više inicijativa za zaštitu ili ostvarivanje prava pred nadležnim institucijama. Neophodno je ohrabriti osobe sa invaliditetom da se bore protiv diskriminacije i da budu svjesni da kršenje ljudskih prava ne smije biti svakodnevna pojava koja im se dešava.

Marina Vujačić je saopštila da su od 2013. godine započeli saradnju sa advokaticom Tijanom Živković i od tada nemaju problema po pitanju instituta besplatne pravne pomoći, dok su prethodno imali iskustva koja nijesu bila pozitivna. Morali su da pregovaraju sa advokatima o ljudskim pravima osoba sa invaliditetom i da ih na neki način ubjeđuju da je izvršena diskriminacija.

Vesna Medenica, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore je istakla da je pristup pravdi širok pojam koji podrazumijeva mogućnost da građani pristupe sistemima, procedurama, informacijama i objektima koji se koriste za efikasno sprovođenje pravde. Kada se nađu u ulozi stranke, svjedoka ili bilo kojeg učesnika u postupku, osobe sa invaliditetom često nailaze na prepreke, što može dovesti u pitanje njihov tretman pred sudovima i drugim pravosudnim organima. Barijere ne samo da onemogućavaju ova lica da pristupe pravosudnom sistemu, već i umanjuju doprinos koji oni mogu pružiti sprovođenju pravde. Pristup pravdi je od suštinske važnosti za uživanje svih zagwarantovanih ljudskih prava koja su neoboriva i međusobno zavisna i povezana.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom i njen prateći Protokol predstavljaju izuzetan napor da se obezbijedi konzistentnost u zaštiti prava lica sa invaliditetom i spriječi njihova marginalizacija ili isključenje iz sistema pravosuđa. Vesna Medenica je uputila na član 13 Konvencije kojim se države potpisnice obavezuju da osobama sa invaliditetom osiguraju efektivan pristup pravdi, pod jednakim uslovima sa ostalima, kako bi se olakšale njihove uloge direktnih ili indirektnih učesnika u pravnim postupcima, kao i da obezbijede obuke za lica koja učestvuju u dijeljenju pravde. Ova odredba Konvencije nas podsjeća i potvrđuje da se osobe s invaliditetom suočavaju sa problemima u zaštiti svojih prava i postupanju pred sudom. Neki od izazova uslovljeni su pristupom resursima i slični su onima sa kojima se suočavaju lica lošeg ekonomskog stanja, dok su neki problemi specifični za ovu društvenu grupu, kao što je problem fizičkog pristupa, korišćenja modernih tehnologija u ostvarivanju prava na pristup pravdi i neophodnost specifičnih obuka.

Crna Gora, kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji i njeno pravosuđe su pred velikim izazovom da ispune međunarodne standarde u ovoj oblasti, na šta je ne obavezuju samo brojne međunarodne konvencije i Ustav Crne Gore, već i Strategija reforme pravosuđa za period 2014 – 2018 koja predviđa konkretne mjere u ovom pogledu.

Predsjednica Vrhovnog suda je ocijenila da je izgradnja lifta u zgradi Vrhovnog, Višeg i Apelacionog suda u maju ove godine korak naprijed u ostvarivanju pristupa pravdi osoba sa invaliditetom. Međutim, pravo na pristup pravdi se ne svodi na puki fizički pristup zgradama u kojima su smješteni pravosudni organi. Napredak ostvaren u pogledu pristupa pravdi ovih lica ohrabruje, ali mnogo posla još uvijek predstoji. Neophodno je obezbijediti da moderne tehnologije budu dostupne i licima sa invaliditetom. Tehnologije mogu pomoći da se pravda učini pristupačnijom licima sa invaliditetom, kroz alternativne načine učestvovanja u sudskim postupcima, ali samo pod uslovom da su prilagođene ovim osobama, što još uvijek nije moguće u svim slučajevima. Kako bi bio obezbijeđen nesmetan pristup pravdi ovim licima, neophodno je usmjeriti pažnju i na edukacije u pravosudnom sistemu. Od subjekata u pravosudnom sistemu ne očekuje se samo dobro poznavanje relevantnih zakona i drugih propisa, već i mogućnost da ostvaruju efikasnu interakciju sa profesionalnog nivoa sa licima sa invaliditetom. U tom smislu, adekvatne obuke ponekad mogu biti efektivnije u unaprijeđenju pristupa pravdi, nego propisi koji ne mogu predviđati sve moguće situacije i probleme na koje ova lica nailaze pred pravosudnim organima.

Vesna Medenica je saopštila da poseban segment pravne zaštite predstavlja princip besplatne pravne pomoći, koji je u crnogorski pravni sistem uveden Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći čija primjena je počela u januaru 2012. U ovom dijelu postoji dobra praksa crnogorskih sudova, pa je u prvih 10 mjeseci 2016. godine od 62 zahtjeva ove vrste čiji su podnosioci lica sa invaliditetom, čak 59 usvojeno. I dalje je potrebno raditi na informisanju ovih lica o mogućnosti korišćenja besplatne pravne pomoći. Dok god osobe sa invaliditetom nailaze na prepreke u učestvovanju u pravnom sistemu, neće biti u prilici da u punoj mjeri budu uključene u društveni život u cjelini. Treba da budu u jednakoj prilici da učestvuju u sudskim postupcima kao stranke, umješači, svjedoci, ali i kao advokati, sudije, medijatori, tužioci i drugi činioци u sprovođenju pravde. Potrebno je i dalje raditi na obezbjeđenju neophodnih uslova kako bi u svim sudovima u Crnoj Gori sve kategorije lica ostvarile pravo na jednak pristup pravdi, čemu je crnogorsko sudstvo snažno posvećeno.

Šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori Aivo Orav je saopštio da razlika između zakona i njihovih primjena u praksi treba da se smanjuje kako Crna Gora bude napredovala na putu evropskih integracija. Jednog dana kada Crna Gora uspije da uspješno smanji ovaj jaz svaka osoba će se osjećati bolje i samouvjerenije, jer će na bolji način moći da ispunjava svoja prava. Naveo je da je to cilj kojem cijelo društvo treba da teži. Ambasador Orav je naglasio da Evropska unija može da pruži podršku u daljem usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa međunarodnim i evropskim standardima. Smatra da je u Crnoj Gori potrebno srušiti sve barijere koje otežavaju socijalni, ekonomski i politički život osobama sa invaliditetom.

Šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori je pozvao sve građane Crne Gore koji nemaju invaliditet da za jedan trenutak zastanu i razmisle kako bi se osjećali u slučaju kada ne bi mogli da uđu u autobus bez nečije pomoći ili kada ne bi mogli da dobiju informacije o dešavanjima u zemlji i svijetu. Upitao je kako bi se građani osjećali kada ne bi mogli da pohađaju Univerzitet zbog toga što ne mogu da uđu u učionice ili kad ne bi mogli da uđu u bolnicu, a moraju da posjete ljekara. Oni koji nemaju invaliditet teško mogu da zamisle ove situacije, koje su nažalost svakodnevnica ljudi sa invaliditetom.

Istakao je da nema prostora za pregovore u pogledu osnovnih ljudskih prava koja su u osnovi Evropske unije, jer su to imperativi koji se moraju poštovati. Pozdravio je napredak u pogledu obezbjeđivanja pristupa javnim ustanovama za osobe sa invaliditetom. Podržava napore koje je Crna Gora preduzela u ovoj oblasti, ali očekuje opipljive rezultate i u narednom periodu. Ocijenio je da je rad civilnog društva u ovoj oblasti veoma značajan, jer nevladine organizacije koje pružaju usluge licima sa invaliditetom imaju značajnu ulogu u demokratizaciji društva, pa Delegacija osim pružanja pomoći državnim organima pruža podršku i građanskom društvu. Neophodna je saradnja svih aktera na uklanjanju barijera prema osobama sa invaliditetom.

Ambasador Orav je zaključio da država ne može da bira koja ljudska prava želi primjenjivati i da sve vrijednosti i standardi Evropske unije u potpunosti moraju biti prihvaćeni od strane onih koji žele da pristupe porodici evropskih naroda.

Ministar za ljudska i manjinska prava dr Suad Numanović je ukazao na kvalitetnu saradnju Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore i Ministarstva za ljudska i manjinska prava navodeći da je Udruženje bitan partner za planiranje i sprovođenje zajedničkih aktivnosti u oblasti unapređenja prava lica sa invaliditetom. Istakao je da je život osoba sa invaliditetom svuda u svijetu, pa i u Crnoj Gori, pun izazova, ali i mogućnosti koje kao društvo nastojimo da stvorimo u cilju njihove socijalne inkluzije. Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije oko 15% ukupne svjetske populacije čine osobe sa invaliditetom, dok je u Crnoj Gori taj procenat nešto manji.

Ministar je podsjetio da je jedna od najvećih prepreka sa kojom se susreću osobe sa invaliditetom ljudska svijest, pa svako od nas mora učestvovati u borbi protiv diskriminacije u bilo kom obliku. Ministar Numanović smatra da moramo iskoristiti sve kapacitete, angažovati aktore na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom i svim drugim poljima kako bismo, vođeni sistematskim rješenjima, unaprijedili postojeće uslove života za lica sa invaliditetom. Podsjetio je da je u pravcu jačanja zakonodavnog okvira za zaštitu prava lica sa invaliditetom, a uvažavajući njihovu inicijativu da im se prava po prvi put nađu u korpusu zaštite osnovnih ljudskih prava, 2015. godine usvojen novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom koji je u potpunosti usklađen sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom. Zakon sadrži kvalitetna rješenja, jer prepoznaje nove oblike diskriminacije, a sadrži i kaznene odredbe. Vlada Crne Gore je usvojila Analizu usklađenosti zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom. Analiza sadrži oko 60 zakonskih propisa koje je u narednom periodu potrebno uskladiti sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN. Takođe, priprema se i Strategija za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti za period 2017-2021. godina sa Akcionim planom za 2017.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je nadležno za sprovođenje niza aktivnosti, ali i koordinaciju aktivnosti koje imaju za cilj zabranu diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju njihove jednakosti sa drugima. Organizuju redovne seminare za različite ciljne grupe u cilju razvoja njihove svijesti o različitim ranjivim grupama. U narednom periodu Ministarstvo planira jačanje saradnje sa lokalnim

samoupravama, razvijanje dalje saradnje sa nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama i institucijama u ovoj oblasti, kao i veći broj aktivnosti na eliminisanju stereotipa i predrasuda u svim oblastima života.

Ministar je zaključio da osobe sa invaliditetom mogu dati veliki doprinos društvu podsjećajući na nekoliko značajnih ličnosti koje su obilježile vrijeme u kojem su živjele, a imale su invaliditet, među kojima su: slikarka Frida Kalo, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Franklin Ruzvelt, kompozitor Ludvig van Betoven, reformator srpskog jezika Vuk Karadžić, muzičar Stivi Vonder i mnogi drugi.

****

Nakon uvodnih izlaganja održana je panel diskusija na temu „Pravo na pristup pravdi osoba sa invaliditetom- barijere i izazovi“. Na panel diskusiji su učestvovali: mr Siniša Bjeković, zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sudija Ibrahim Smailović, predstavnik Ministarstva pravde, advokatica Tijana Živković i koordinatorka pravnog programa i antidiskriminacije u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore Miroslava Mima Ivanović.

Zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković je saopštio da pravda nije samo čisti pravni i zakonski pojam, već jedno od vrhovnih načela i vrijednosti koje određuje raspodjelu prava i obaveza u nekom društvu.

Invalidnost više ne podliježe stereotipno- medicinskom modelu, već se posmatra sa socijalnog aspekta i sa stanovišta barijera koje ta lica sprječavaju u njihovoj interakciji sa okolinom i u participaciji u svim sferama društvenih odnosa. Član 13 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom eksplicitno propisuje pravo lica sa invaliditetom na pristup pravdi. Odredbe Konvencije, između ostalog, promovisu načelo jednakosti pred zakonom, kao opšte načelo, pravo na obrazovanje i načelo nediskriminacije u oblasti zapošljavanja i rada, a ova načela su značajna i sa aspekta pristupa pravdi osoba sa invaliditetom.

Bjeković je saopštio da koncept vladavine prava ne može biti realizovan bez jednakosti pred zakonom i on podrazumijeva ne samo formalno dostupnu pravdu, nego i efikasnost. Zabrana diskriminacije u ovom slučaju ima dvostruku funkciju. Ona je garancija nesmetanom pristupu pravdi i materijalno pravna osnova presuđenja koja je sadržana u zakonima i sudskoj praksi. Omogućava i garantovanje drugih procesnih načela kojima se dolazi do zaključenja sudskog postupka. U vezi sa neposrednim učešćem lica sa invaliditetom u sudskim postupcima, postoje različite fizičke barijere. Obezbjedenjem fizičke pristupačnosti za pristup sudu ne obezbjeđuje se pristup pravdi. Lica sa invaliditetom imaju dodatne zahtjeve, a oni se odnose na njihovo aktivno učešće tokom sudskih postupaka. Teško je zamisliti aktivno učešće u sudskom postupku kada, primjera radi, postoji nedostatak tumača gestovnog jezika. Veoma je važno odlučivanje o zahtjevima lica sa invaliditetom u postupcima sudske zaštite. Bjeković je podsjetio da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Zamjenik Zaštitnika je saopštio da su tokom 2015. i 2016. godine imali vrlo malo predmeta u ovoj oblasti, što može da bude dvostruko protumačeno- kao nedostatak povjerenja u Instituciju Zaštitnika ili kao činjenicu da postoji manje problema u životu i djelovanju lica sa invaliditetom. Smatra da se istina može tražiti u sredini ova dva tumačenja. Nakon osnivanja i snaženja nevladinog sektora, kao što je Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, lica sa invaliditetom se osnažuju i traže svoju zaštitu efikasnim postupcima i procedurama koje proizvode neposredno dejstvo. Podsjetio je da mišljenja s preporukama koja daje Ombudsman nijesu pravno obavezujuća, što je regulisano zakonodavstvom, ali je povezano i sa činjenicom da je ombudsman predviđen u onim državama u kojima državni organi za svoje postupanje ne traže samo naredbu, nego i sugestiju, mišljenje ili preporuku da nešto treba promijeniti. Zamjenik Zaštitnika je podsjetio da je Zaštitnik sproveo određene postupke, inicirao pojedine oblike saradnje i obećao da će nastaviti da traže odgovor na pitanja i probleme osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori. Smatra da najveći dio problema leži u donošenju podzakonskih akata koji često nijesu usaglašeni sa zakonima.

Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom je saopštila da oni ne bi imali povjerenja u instituciju Zaštitnika kao što sada imaju da zamjenik Zaštitnika nije mr Siniša Bjeković, a smatra da ni aktivnosti Institucije u ovoj oblasti ne bi bile na tom nivou da se ovom oblašću ne bavi

Bjeković, jer pamti i prethodne periode iz rada institucije Zaštitnika. Saopštila je da UMHCG u posljednje vrijeme ima mnogo predmeta da ne uspijeva da ih sve procesuiru prema institucijama.

Sudija Ibrahim Smailović, predstavnik Ministarstva pravde je govorio o članu 12 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i Opštem komentaru tog člana koji se odnose na institut lišenja poslovne sposobnosti.

U samim postupcima lišenja poslovne sposobnosti značajno je aktivno učešće suda odnosno postupajućeg sudije koje se ne smije zasnivati samo na nalazima i mišljenjima vještaka odgovarajuće struke. Dešava se da u postupcima oduzimanja poslovne sposobnosti budu angažovani vještaci koji nijesu adekvatne struke, zbog čega može doći do povrede prava lica prema kome se vodi postupak. Podsjetio je da je 2012. godine u Osnovnom sudu u Podgorici napravljena pristupna rampa za lica sa invaliditetom, a u prizemlju Suda postoje odgovarajuće prostorije u kojima je moguće obaviti saslušanja ovih lica. Kao sudija, odluke je uvijek donosio nakon saslušanja stranke koja je lice sa invaliditetom, na osnovu činjenične građe koja sadrži nalaz i mišljenje vještaka i na osnovu ličnog uvida u stanje stranke prema kojoj je pokrenut postupak. Akcentu u pogledu oduzimanja poslovne sposobnosti trebalo bi staviti na vremensko trajanje. Vrlo su rijetki slučajevi da se pokrene postupak za vraćanje već oduzete poslovne sposobnosti i on kao postupajući sudija u praksi nije imao nijedan takav slučaj.

Prateći praksu Evropskog suda za ljudska prava sudija Smailović se upoznao i sa preporukom da bi države trebalo da razmotre uvođenje obaveze periodičnog preispitivanja uslova koji su postojali u vrijeme donošenja odluke o poslovnoj sposobnosti. U prošlosti u velikom broju zemalja okruženja, pa i u razvijenoj Evropi postojao je ovaj institut, a današnja praksa shodno članu 12 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i Opštem komentaru člana 12 preporučuje njegovo brisanje. Ministarstvo pravde Vlade Crne Gore je spremno da podrži ovakvu inicijativu, ali pored zakonodavne izmjene, potrebno je sprovesti detaljnu analizu o tome šta je sve neophodno promijeniti i obezbijediti određene mehanizme zaštite kako ne bi dolazilo do zloupotrebe ovog instituta. Sudija Ibrahim Smailović je podsjetio da je članom 12 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom propisano da države imaju obavezu da obezbijede pristup podršci u ostvarivanju poslovne sposobnosti osoba sa invaliditetom. Takođe, države se moraju uzdržati od lišavanja osoba sa invaliditetom njihove poslovne sposobnosti i umjesto toga moraju im omogućiti pristup podršci koja im može biti neophodna za donošenje odluka koje proizvode pravno dejstvo. Države moraju preispitati i zakone koji dozvoljavaju starateljstvo i povjereništvo i preduzeti radnje kako bi razvili zakone i politike koje će zamijeniti režime zamjenskog odlučivanja odlučivanjem uz podršku koje poštuju autonomiju osobe, njenu volju i sklonosti.

Advokatica Tijana Živković je istakla da je donošenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći Crna Gora napravila značajan iskorak u postupku unapređenja principa jednakog pristupa pravdi lica sa invaliditetom. Greška je bila što su prilikom donošenja Zakona lica sa invaliditetom bila obuhvaćena terminom „lica sa posebnim potrebama“, čiju upotrebu je neophodno iskorijeniti jer ova lica nemaju posebne, već iste potrebe kao i ostali građani. Nakon donošenja Zakona, u osnovnim sudovima su formirane Službe za besplatnu pravnu pomoć koje su često nedostupne licima sa invaliditetom zbog arhitektonskih barijera, pogotovo licima koja koriste kolica. Ovaj problem je potrebno riješiti kako bi ova lica bila u mogućnosti da u potpunosti koriste svoje pravo na besplatnu pravnu pomoć.

Kao punomoćnik lica sa invaliditetom, u saradnji sa UMHCG, Tijana Živković je pokrenula slučajeve koji su se u najvećem broju odnosili na diskriminaciju zbog arhitektonskih barijera na koje ova lica u postupcima zaštite prava prvo nailaze. U tim tužbama traže utvrđivanje diskriminacije, zabranu ponavljanja radnje diskriminacije, obavezivanje tuženog da preduzme sve potrebne mjere kako se diskriminacija ne bi ponovila i da isplati žrtvi diskriminacije određeni novčani iznos na ime naknade nematerijalne štete zbog duševnih bolova zbog povrede prava ličnosti, časti i ugleda. Pri podnošenju tužbe, u njenom referatu izlažu činjenični opis diskriminatornog čina, a u najvećem broju slučajeva tužene strane su bile državni i organi lokalne samouprave. Paradoksalno je što se najveći broj pokrenutih postupaka odnosi na diskriminatorne činove koji su se desili zbog nemogućnosti lica sa invaliditetom da prisustvuju skupovima na koje su pozvani od strane organizatora, a tiču se direktno prava ovih lica, pa su tako pokrenuti postupci i protiv Skupštine Crne Gore. U odgovoru na tužbu tužene strane pokušavaju da se oslobode odgovornosti za diskriminaciju, pa tako na primjer unošenje lica sa invaliditetom sa kolicima u određenu

prostoriu predstavljaju kao humani čin. Stiče se utisak da predstavnici državnih organa ne razumiju šta diskriminacija predstavlja.

Tijana Živković je uputila na dugotrajnost sudskih postupaka koja postoji i pored činjenice da su postupci koje pokreću lica sa invaliditetom shodno Zakonu o zabrani diskriminacije i Zakonu o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom hitne prirode. Često se pripremno ročište ne zakazuje mjesecima nakon podnošenja tužbe, pa moraju da urgiraju kod postupajućeg sudije da se ono zakaže. Takođe, često se više mjeseci čeka na odluke sudova više instance kako bi dobili odluku po žalbi. U tom smislu, sudska praksa se mora mijenjati. Vodi se i veliki broj upravnih postupaka jer lica sa invaliditetom bivaju diskriminisana od strane upravnih organa, koji u određenim slučajevima isuviše restriktivno tumače zakone. Zaključila je da se akteri sudskih i upravnih postupaka moraju u mnogo većoj mjeri zalagati za razumijevanje zakonske regulative, kao i primjenu međunarodnih propisa.

Miroslava Mima Ivanović, koordinatorka pravnog programa i antidiskriminacije u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore je podsjetila da je u Preambuli Ustava Crne Gore navedeno da je vladavina prava jedna od temeljnih vrijednosti državnog uređenja, a ista podrazumijeva poštovanje načela ustavnosti i zakonitosti i opštih principa pravde i pravičnosti, koji se ogledaju u jednakosti pred zakonom bez obzira na bilo koje lično svojstvo. Da se Ustavna načela poštuju, ne bi bilo govora o lišavanju poslovne sposobnosti lica sa invaliditetom. Iako takva zakonska rješenja postoje u regionu, u našoj državi ne postoji pravo na reviziju sudske odluke o potpunom ili djelimičnom lišenju poslovne sposobnosti nakon određenog vremena.

U toku istraživanja koje UMHCG sprovodi radi pripreme publikacije o realizaciji prava na pristup pravdi osoba sa invaliditetom, početkom 2016. godine od Ministarstva rada i socijalnog staranja su tražili informaciju koliko je osoba djelimično ili potpuno lišeno poslovne sposobnosti zbog tjelesnih mana ili duševnih oboljenja, na osnovu Porodičnog zakona, da li su pokretani postupci za vraćanje poslovne sposobnosti i slično. Od Ministarstva su dobili odgovor da ne posjeduju takvu evidenciju, te su ista pitanja u septembru ove godine uputili centrima za socijalni rad koji su odgovorili da su nenadležni za davanje ove informacije, da ne posjeduju traženu informaciju ili da bi tražena informacija podrazumijevala sastavljanje nove.

Miroslava Ivanović je istakla da se pravo na pristup pravdi ne može jednako ostvarivati ukoliko nije zagarantovana jednakost u procesnom smislu. Postoje brojne zakonske garancije koje se ne primjenjuju na osobe sa invaliditetom, a u organima koji treba da odluče o pravima ovih lica ne postoje lica obučena za korišćenje znakovnog jezika i Brajevog pisma. Od centara i odjeljenja bezbjednosti, tužilaštava i sudova su dobili informaciju da nijedan dokument nije sačinjen na Brajevom pismu, da ne postoje sudski tumači za znakovni jezik, niti vozila za privođenje prilagođena osobama sa invaliditetom. Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom je za sada jedina alatka za djelotvornu borbu protiv diskriminacije i nepravde koju svakodnevno doživljavaju ova lica. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i druga ministarstava su ocijenila da je Zakon usklađen sa Konvencijom, a u mnogim oblastima lica sa invaliditetom dolaze u situaciju da ga ne mogu koristiti.

****

Po završetku Konferencije utvrđene su sljedeće preporuke i zaključci:

- konstantno i temeljno raditi na harmonizaciji crnogorskog pravnog sistema s međunarodnopravnim standardima ljudskih prava i sloboda osoba s invaliditetom, u cilju poštovanja principa vladavine prava i načela ustavnosti i zakonitosti;
- osigurati periodično preispitivanje odluka o lišavanju osoba s invaliditetom poslovne sposobnosti, obezbijediti njihovo učešće u ovom postupku i angažovanje vještaka s adekvatnom stručnom spremom;
- izvršiti izmjene i dopune Porodičnog zakona i Zakona o vanparničnom postupku u dijelu djelimičnog i potpunog lišavanja osoba s invaliditetom poslovne sposobnosti, radi omogućavanja

vršenja i zaštite njihovih prava i obaveza i usklađivanja s Članom 12 Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom;

- konstantno sprovoditi edukacije subjekata pravosudnog sistema u cilju obezbjeđivanja efikasne interakcije ovih subjekata s osobama s invaliditetom i adekvatnog odlučivanja u postupcima u kojima one učestvuju;
- osigurati adekvatno tumačenje procesnih garancija upotrebe jezika i pisma u smislu korišćenja znakovnog jezika i Brajevog pisma u postupcima pred organima;
- osigurati dostupnost i korišćenje ITC tehnologija osobama s invaliditetom u postupcima pred organima u cilju poboljšanja uslova za ostvarivanje prava na jednak pristup pravdi ovih osoba;
- kontinuirano i sistemski raditi na prilagođavanju objekata i druge infrastrukture državnih i lokalnih organa, radi omogućavanja pristupa osobama s invaliditetom ovim institucijama;
- osigurati poštovanje načela nediskriminacije i načela ustavnosti i zakonitosti u postupanju i odlučivanju o pravima i interesima osoba s invaliditetom, kroz poštovanje zakonskih rokova za preduzimanje procesnih radnji i pravično odlučivanje u postupcima;
- unaprijediti angažovanost policijskih, inspeksijskih i drugih organa i tužilaštva na procesuiranju slučajeva kršenja ljudskih prava osoba s invaliditetom, u cilju sankcionisanja izvršilaca;
- raditi na podizanju svijesti državnih službenika i namještenika da primaran cilj u njihovom radu mora biti interes stranke, a ne štednja državnog budžeta i
- pravno regulisati vođenje evidencija o postupcima u kojima se odlučuje o pravima, obavezama i interesima osoba s invaliditetom i omogućiti njihovu transparentnost i dostupnost svim zainteresovanim stranama i javnosti.

SEKRETAR ODBORA

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

dr Halil Duković